

ques de moltes esglésies de la mateixa ciutat de Roma».

El nucli dur del llibre, el cor de les aportacions, el conforma el text de Rebecca Swanson, que, amb una exploració de les fonts, un coneixement de les tradicions iconogràfiques i del complex entramat de la transmissió i recepció dels textos bíblics i la seva significació simbòlica i amb una pertinent interrogació de totes les evidències disponibles ens proposa la majoria de les aportacions sectorials que hem assenyalat en els altres articles i que aquí s'integren en una interpretació de conjunt que defineix les pautes bàsiques dels nous paradigmes per al coneixement i la interpretació del *Brodats de la Salvació*, fins ara conegut com el *Tapís de la Creació* de la catedral de Girona.

A tall de conclusió podem dir amb Carles Mancho que «la riquesa intel·lectual i l'exuberància iconogràfica de l'obra la situaran sempre al centre d'un debat científic. I el fet que no n'hi hagi cap d'igual la situarà sempre al llindar de l'excepcionalitat».

L'obra conté abundants il·lustracions a color i en blanc i negre; tenen especial rellevància les que fan referència a les diverses etapes del *Brodats* en relació amb la seva redescoberta i les sales capitulars i les que il·lustren els resultats tècnics de la darrera intervenció de 2011-2012. Tanca

el volum un repertori de «Manuscrits citats», una extensa i detallada bibliografia, unes notes biogràfiques dels autors i un índex onomàstic.

Joaquim NADAL I FARRERAS
Universitat de Girona
quimnadal@hotmail.com

CANADELL RUSIÑOL, Roger (2016). *Josep Anselm Clavé. Una vida al servei de la cultura i la llibertat*. Barcelona: Editorial Comanegra, 197 p.

Una aportació destacada de la tesi de Canadell sobre la trajectòria sociabilista de Clavé —recolzada amb nous materials empírics procedents del fons personal d'aquest promotor de les societats corals— és la contextualització del sentit ideològic que, culturalment, expressava el cor, que, alhora, exercia una funció de comunitat de suport social. La investigació —organitzada en períodes cronològics que expliquen temps polítics— ressegueix la biografia de l'impulsor del lleure popular interclassista —en principi influenciat pel comunisme d'Étienne Cabet— en el marc del que havia de ser la revolució democràtica del sexenni 1868-1874. Precisament, aquesta conjuntura de

fineix un «abans» i un «després» —de la reforma («progrés moral») a la radicalitat («progrés social») — en l'evolució política de Clavé juntament amb Frederic Soler, com a referent coetani en l'àmbit teatral.

La legitimació de la cultura de les classes subalternes fou l'objectiu central del fundador dels Jardins d'Euterpe en el context de circulació establert pel mercat cultural burgès. Fou, en aquest sentit, una proposta de mobilitat que inseria la cultura popular en el món referencial de la classe dominant: en un espai burgès —el passeig de Gràcia. Per aquesta raó, l'activisme polític deixà de tenir predominança —circumstancialment— en favor de la creació (p. 101).

La recerca estableix (encertadament) un procés de radicalitat política de Clavé d'ençà de 1868. Abans d'aquesta era possibilista? Del text que comentem sembla que se'n deriva una dialèctica interna (esdevinguda en *querelle* intel·lectual contemporània): com produir un tipus d'«estètica» que pogués adir-se a un projecte de transformació social? De fet, la promoció de la cultura popular es debatia, com planteja Canadell, en la separació —o vinculació— entre civilització i «revolta social» (p. 128). Sembla que abans de 1868 Clavé opta per la separació matisada entre ambdós factors.

El cicle viscut per l'autor de *L'aplec del Remei* —que ha estat interpretat com a composició obrerista— remet al projecte liberal radical en contraposició al monàrquic en un context de gradació de plantejaments ideològics republicans. On situar Clavé? A partir de 1868 el compositor opta per la via revolucionària, en un context personal de crisi econòmica i, també, de projecció política al si del Partit Republicà Demòcrata Federal, col·lectiu intel·lectual dels republicans anomenats «intransigents». Aquest «Clavé» —que no es pot comprendre aïllat de Valentí Almirall, Conrad Roure, Gonçal Serraclara— sembla corregir l'opció regeneradora empresa fins aleshores —aquella que pensa en termes idealistes en l'harmonia social a partir del pacte de classe entre sectors de la (petita) burgesia i del proletariat urbà.

La recerca de Canadell —estudi de microhistòria al voltant de l'organització cultural del republicanisme, model que aquest historiador de la cultura hauria d'ampliar en un «retrat de grup»— se situa en una conjuntura especialment reveladora: l'auge del sistema de producció de fàbrica i l'expansió de la classe obrera industrial (1824-1874), metaforitzat en la composició *La maquinista*. En el decurs d'aquest temps cultural i polític d'emergència del republicanisme

igualitari (Abdó Terrades) és on Clavé tempteja possibilitats de realització professional, amb extensió arreu del país —del grup coral Aurora a La Fraternitat i a la Societat Euterpe—, cosa que, de retruc, suposava la difusió de l'ideal fonamentat en el lema «Progrés, virtut i amor». La part més reveladora de la recerca de Canadell —l'edició crítica de la poesia del compositor, és a dir l'«esperit» ideològic— ajudarà del tot a l'enquadrament cultural del fundador d'*El Metrónomo*, hereu del vitalisme romàntic —com es desprèn de la composició *Goigs i planys*— i exponent de la comunitat imaginada republicana, fonamentada en la tríada proclamada per Clavé: associacionisme, educació i fraternitat.

Xavier FERRÉ TRILL
Universitat Rovira i Virgili
xavier.ferre@urv.cat

GRACIA ALONSO, FRANCISCO (2017). *Lluís Pericot, Un prehistoriador entre dos èpocas*. Pamplona: Urgoiti editores, 636 p.

Lluís Pericot (Girona, 2 de setembre de 1899 - Barcelona, 12 d'octubre de 1978) va esdevenir un prehistoriador i arqueòleg de prestigi

internacionals sense renunciar mai a les seves arrels gironines. Molts gironins l'havien conegut i podrien explicar les seves vinculacions familiars amb Torroella de Montgrí, Begur, on passava els estius, i la mateixa ciutat de Girona. També és conegut el fet que en diversos moments de la seva vida d'arqueòleg i prehistoriador va excavar a les coves de Serinyà, a les del Montgrí, a Ullastret i al poblat ibèric de Castell a Palamós. Coneixem la seva trajectòria al costat d'altres historiadors locals com a fundador i impulsor de l'Institut d'Estudis Gironins i també el llarg període durant el qual fou comissari provincial d'excavacions arqueològiques de Girona i finalment delegat de zona per Catalunya i Balears del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas.

Però aquesta visió massa local no fa justícia a la dimensió universal del personatge que hem esmentat. El més rellevant, però, de la seva trajectòria és que va salvar la fractura provocada per la Guerra Civil espanyola i, fidel al mestratge de Pere Bosch Gimpera, va interpretar sempre a Espanya els plantejaments acadèmics i de política universitària del seu mestre. Pont i baula entre dues èpoques, als ulls d'alguns seria titllat de tou i condescendent amb el franquisme, mentre que als ulls de molts d'altres l'actitud de Pericot evitaria el buit, la li-